М'який

Григір Тютюнник

Щонеділі ввечері дядько Лук'ян, що досі спав, обнявши "Обломова", розгорнутого на тому місці, де Іллі Іллічу й уві сні хочеться спати, каже до мене розніжено-хрипкувато спросоння:

— Захаре, подай мені плаття, підемо, теє-то як його, до М'якого.

У доброму гуморі — а він рідко коли втрачає його навіть після кількох нічних операцій — дядько майже не буває самим собою, він завжди когось грає: Возного, Собакевича, Карася, Обломова, своїх колишніх односельців, а ще єдиного нашого земляка, який живе тут, на шахті, Микиту Норовця, прозваного ним же таки — М'який.

Микита приїхав до нас років через два по війні. В заношеному солдатському одязі — шапці, бушлаті та галіфе до черевиків з кирзовими халявками, високий і худий, мов скракля,— він утяг до кімнати перев'язаний лантух, з якого стирчала червона грушева ручка фуганка, сів при порозі навпочіпки і, навіть не поздоровкавшись, заплакав.

Дядько Лук'ян, що саме вечеряв, зблід, поклав ложку й тихо запитав:

— Хто ти, чоловіче добрий?

— Не впізнав... — підвів на нього Микита лагідні, як у дитини, очі на зчорнілому виду.— Я так і думав, що не впізнаєш. Хто тепер кого впізнає.

— Невже ти, Микито? — ще тихіше мовив дядько. Микита швидко закивав головою і знову заплакав.

Дядько підбіг до нього, ухопив попід руки й повів до столу, примовляючи:

— Боже мій, Микито, друже, яким побитом, звідки ти?

Микита вже за столом стяг з голови мокру від дощу та снігу шапку, вивернув її і підкладкою втер очі. Тоді сказав з винуватою посмішкою:

— Ти мене... м'який, зразу підкорми з дороги, як є чим, а потому вже розпитуй.

Ми жили на той час у старому, побудованому ще шахтовласником Мордвиновим, пристанційному будинку. З усіх боків його підтримували бетонні підпори, і все ж, коли мимо проходили поїзди, ветхі стіни його тремтіли, мов живі, а зі стелі падали на облізлу підлогу крейдяні коржі. Тої ночі я часто прокидався не від поїздів, а од тяжкого волячого зітхання Микити й брязкоту конфорок на кухні. Мабуть, дядько Лук'ян варив ще одну вечерю.

— Мені якби так, щоб до землі ближченько,— голосно шепотів Микита. Не можу я, Лук'яне, без землі, без грядочок біля хати. В радгосп якби кудись, абощо...

— Радгоспів тут поблизу немає, — сурів дядько Лук'ян.— Може, на шахту до коней підеш?

— Та мені якби хоч коло живого, теплого...

В кімнаті було видно, бо у вікна текли станційні вогні — червоні, білі, сині, зелені — й розмальовували стіни, мов квітками; пахло котельною парою та паровозним димом, то ближче, то далі, а то й під самими вікнами дудів у свою дуду стрілочник і ляскали

буфери.

— Ну й життя ж у вас тут… м'який,— шепотів Микита.— Гуде, блискає, земля двиготить… Як у пеклі!

— Нічого, поживеш,— звикнеш,— озивався дядько, на що М'який тяжко зітхав.

За кілька днів Микита вже конюхував у лікарні. А невдовзі виніс на маленький наш висілковий базарчик небачені тут салотовки, продовгуваті, як човники, селянські ложки та ополоники, з ручками у вигляді рибинок, дерев'яних коників на випиляних з кругляка коліщатах, пофарбовані в різні кольори возики для малят — і стояв обіч прилавків на морозяному вітрі, хукаючи в покарьожені пальці та кліпаючи лагідними очима на здивованих базарувальників — що воно, мовляв, за дивак об'явився?

— Скільки просиш? — питалися в нього, тицькаючи пальцями то на те, то на се з його товару, припорошеного снігом.

— Скільки не жалько,— повільно усміхався Микита змерзлими губами.

Базарувальники знизували плечима, відходили геть, і він знову стояв самотиною.

Проте до Микити скоро звикли, оцінили його нехитре рукоділля чи, може, безобидну вдачу і за безцінок — скільки кому не "жалько" — розкуповували ту його всячину.

Так і прижився Микита на шахті. Коли ж у лікарні не стало коней і замість них прислали стареньку, певно ще фронтову півторатонку з червоним хрестом на кабіні, його взяли під землю до осліплих од електрики шахтних вагоновозів. Згодом і їх спровадили на поверхню. Тоді Микита став потроху випивати, одружився з бідовою гостроязикою козачкою Марусею, що торгувала на базарі козинячою ряжанкою в півлітрових баночках і теж голінна була до чарки, перейшов у навалвибійники (видно, з Марусиного наказу) і тепер частенько завертав на станцію попити ровенського пива з чверткою, або, як у нас кажуть, "з причепом".

Після пива він неодмінно заходив до нас, брав стілець, ніс його до порога і вже там сідав. Він міг сидіти мовчки годину й дві, роздивляючись по кімнаті блискучими од "причепу" добрими очима, й повільно усміхатися, потім сказати:

— Лук'яне… м'який. Якби ти тільки знав, як я тебе люблю. Так люблю, що хтозна-як.

Він ніколи не промовляв цих слів і не вигукував, а просто к а з а в , тільки ніжності в голосі було більше, ніж завжди.

— Як там воно в шахті? Привик хоч трохи? — питався в нього дядько Лук'ян.

— Чорно… м'який, у шахті,— переставав усміхатися Микита.— Оце посідаємо з хлопцями на перепочинок, то я заплющуся, щоб не так чорно було, а перед очима — хати, річка наша, грядки, сінокосець… Його якраз на п'ять ручок було коротеньких, ще й гривка з пів-аршина зосталася,— знову починав усміхатися Микита.— Вийдеш уранці — роса кругом аж очі ріже. При сонці. А як сонце ще не зійшло

— сива…

І надовго замовкав. А коли прощався, то м'яв у обох руках шапку й казав:

— То пішов уже я, м'який, до своєї тертушки…

Щоб добитися до Микити навпростець, нам з дядьком треба перейти колії, що блищать од світлофорів — червоно, біло, синьо, зелено, обминути вервечку вагонних коліс у деповському тупику, а далі під купами штибу коло сортувальні — Микитина хатка. Він зробив її самотужки зі старих шпал та вагонних дощок. Ними ж таки й обгородився, тому весь паркан був у номерах та печатних надписах: "Крюківський в. з.", "Середній ремонт — ст. Штеровка" і т. п.

Перше, що ми робимо, вирушивши з дому,— заходимо в залізничний магазин і купуємо дві чвертки, бо М'який ніколи з півлітри не п'є і називає її смертю, а чвертку — півсмертю. Поміж купами штибу, що злежався, спрів і горить усередині, нерухомо стоїть густий смердючий дим, і ми, не дихаючи, пробігаємо крізь нього од купи до купи...

— Ти думаєш — що він зараз робить? — каже дядько, коли ми підходимо до Микитиної хати.— Лежить п'яний. Лежить і дивиться в стелю. А руки складені на грудях, як у покійника. Він, ще як ми разом пастухували, ляже було на спину, впнеться очима в небо і водить по ньому пальцем.

"Що ти, Микито, робиш?" — питаюся було. А він: "Хмари малюю..."

— і замовкає на цілий день.

Дядько навшпиньки підкрадається до освітленого вікна, зазирає в нього краєм ока і манить мене пальцем до себе:

— Дивись!

М'який справді лежить голічерева на дерев'яному саморобному ліжку й дивиться в стелю, пальці зчеплені на грудях, не ворушаться, і можна було б подумати, що він неживий, коли б на вустах у нього не блукала ледь помітна усмішка.

Дядько легенько стукає в шибку й притуляється до неї вухом. Не міняючи пози, навіть не скосивши очей на вікно, тільки дужче заусміхавшись, Микита глухо питає:

— То ти, Лук'яне? Заходь... м'який.

Ми увіходимо в душно натоплену хату, пропахлу штибною курявою од сортувальні та козинячим молоком. Приклавши руку до серця, дядько Лук'ян од порога вклоняється стінам і вже тоді звертається до господаря:

— А чи не бачиться, видиться, здається вам, куме-брате, що ви залежалися і чи не пора хоча б поворухнутись?!

Дядько Микита усміхається уже всім видом, великі пальці його рук оживають і по черзі торкаються ґудзика на застебнутій до самого підборіддя сорочці, а очі втуплені в стелю.

— Дивлюся оце вже, мабуть, днів зо три на отого он павука в кутку, як він сіті плете. А вже ж і мудрий... м'який, добре свою науку знає.

— Читая, теє-то як його, благость в очах твоїх,— веде своєї дядько Лук'ян,— открой мені хотя в терміні, партикулярно, резолюцію: поторкаєшся ти сьогодні чаркою з земляками чи ні?

— А ти півсмерті приніс? — питається Микита, не одводячи очей від кутка з павуком, хоч пальці на грудях заворушилися всі разом.

— Ну да, ну да! Хі-хі-хі!..— чути з кухні в'їдливий Марусин голос. Не перестаючи усміхатися, Микита повільно спускає додолу одну,

потім другу ногу і аж тоді розчіплює пальці — спершу вказівні, потім середні, потім підмізинні — й підводиться з ліжка, не згинаючись у спині, а тільки в попереці.

— Подай нам, Марусе... — він замовкає, розмірковуючи, назвати її м'якою чи ні.— Подай нам щось на стіл.

— Ну да, ну да! — вже зухвало вигукує Маруся.

Тоді Микита дістає з-під ліжка дерев'яний, пофарбований у чорне чемодан на великому комірницькому замку, видобуває звідти шмат сала, цибулину, великий окраєць черствого хліба і кладе на стіл.

— Це як на неї сказ насяде,— пояснює неголосно,— то я собі корма припасаю.

Сказ насідає на Марусю не завжди. Іноді вона зустрічає нас як довгожданих гостей, хутенько лаштує закуску, щебече без угаву про те-се, а випивши, заходжується пританцьовувати та приспівувати посеред кімнати:

Не пей вина,

Оно бешеное,

То назад, то вперед

Перевешивает!

Або ще низенько вклоняється нам з дядьком і каже медовим голосом:

— Спасибо вам, полтавцы родные, за муженька такого-то. Уж до чего добр, до чего добр, Кян Силич (себто Лук'ян Васильович)! Иной раз поругаться с ним до смерти хочется,— а он молчит, каналья, да ухмыляецца. Ей-право! Ах ты ж хохолчик мой ненаглядний, незаменный!

— А вже ж пак не як,— посміхається на те Микита і дивиться в стіл.— Скажи краще, що випити кортить, а ні за що, бо кози не дояться.

Тоді Марусине лице враз наливається презирливою зневагою, вона швидко випиває ще одну чарку, перед ким би не стояла, йде на кухню і нишкне там або час від часу вигукує в'їдливо:

— Ну да, ну да!

Після першої ж чарки Микитині очі беруться сльозою і випромінюють стільки ніжності й суму, що серце щемить, як зустрінешся з ними.

— А я оце лежав... м'який, та й згадував домівку,— починає він: — Вийдеш було у двір, як сонце на ниві стане,— вуличка тінями од хат і садків помережана, кропива, бузина пахне так, що не продихнеш. Тільки смеркне — вже й роса впаде. І кожна крапля, як намистина завбільшки...

А біля воріт у вербі — ти... М'який, пам'ятаєш нашу вербу? — Чутно: чирк-чирк-чирк. Воляче око пурхає в гіллі — пташка така, як пучка. І де воно, скажи, голос береться у такому тільці дрібному? Або підеш на грядки — картоплі попідводилися на росу, цвітуть. Немає мені кращого духу, як од хліба та картопляного цвіту...

Дядько Лук'ян слухає, зіпершись ліктем на стіл і обхопивши п'ятірнею високе зморщене чоло (минулої ночі він вробив дві важкі операції), кадить цигаркою, що аж

дим йому в чуприні плутається, і мовчить. Він теж часто згадує наше село, од якого в моїй пам'яті зосталися тільки рови з бурхливими весняними водами, проте робить це весело, не так, як Микита — ось-ось ніби заплаче.

— Візьму колись отой чемодан,— вказує очима під ліжко,— і чкурну назад.

— Ну да, ну да, — вже без виклику і злості, а ображено-м'яко озивається Маруся.— Глупий потому што...

Коли обидві "півсмерті" вже давно випито і в хаті надовго западає мовчанка, тільки кози вовтузяться у загороді за стіною, ми з дядьком підводимося, щоб іти додому. М'який вдягається в нову цупку брезентову куртку-робу, натягає на лоб важкий суконний картуз і йде нас проводити. Недалеко од виселка, на териконі, поблимує ланцюжок вогнів, що навскоси пнуться вгору, між зорі, гуде шахтний вентилятор, без якого в нас і тиша — не тиша, а над балками сходить туманець, як над озерцями...

Дядько Микита йде мовчки, тільки зітхає інколи та поглядає на небо — мабуть, і воно йому тут не таке...

— То, може б, ти, брате, й справді назад повернувся,— кладе йому руку на плече дядько Лук'ян.— Тепер там жити можна. Витопчуть люди глиняні стіни, напнеш верх — от тобі й хата.

— Е-е, ні... м'який,— зітхає і, напевно, усміхається Микита.— Одірваного не доточиш. А хоч і доточиш, то шво буде муляти. Хіба, мо', вмирати туди поїду. Бо тут... Був якось на кладовищі на проводи — нікогісінько. У нас там кутю виносять, крашанки кладуть на могили, щоб дітлашки забрали, посидять, погомонять у траві поміж хрестами та пам'ятничками, ще й заспівають, як чарку добру перехилять... А тут — нічогісінько. Тільки земля од поїздів двиготить, м'який, так, що аж гробки розсуваються. Як на пенсію вийду, так і чкурну...

На штибових купах ми прощаємося з М'яким до наступної неділі чи доки він заб'ється на станцію попити пива, причому вони з дядьком обнімаються, чоломкаються і бажають один одному стільки добра та здоров'я, що його не на тиждень, а на рік вистачило б. Потім ми збігаємо вниз, у дим, а Микита ще довго, аж доки його видно, стоїть на купі, освітлений мерехтливими пристанційними вогнями, й махає нам картузом.